

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Шульги Генадія Михайловича на тему: «Містобудівні основи просторового планування гірських рекреаційних територій (на прикладі Українських Карпат)», представленої на здобуття наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.04 – містобудування і ландшафтна архітектура.

Актуальність обраної теми.

Загально відомо, що Українські Карпати мають значний рекреаційний потенціал, який представлений природними лікувальними та ландшафтними ресурсами, об'єктами культурної спадщини та заповідного фонду, курортними, рекреаційними та туристичними закладами. При цьому на сьогодні існують негативні наслідки розвитку гірських районів Карпат: перенаселення гірських долин; транспортні проблеми у період пікових навантажень; зменшення площ лісових та сільськогосподарських земель; стихійне «вибіркове» будівництво туристично-рекреаційних об'єктів тощо. Результати науково-проектних робіт свідчать про те, що сформованими є окремі напрямки наукових досліджень рекреації та безпосередньо рекреаційного містобудування. Однак сучасних містобудівних досліджень щодо рекреаційного розвитку регіонів вкрай недостатньо, у тому числі це стосується і Карпатського регіону. Вказані вище питання, разом з іншими, спонукають до проведення досліджень та відпрацювання методичних рекомендацій з формування містобудівних основ просторового планування гірських рекреаційних територій.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації базується на результатах аналізу існуючої теоретичної бази і практичного вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі вивчення, використання та удосконалення просторового планування гірських рекреаційних територій. В результаті чого запропоновані методичні основи планування гірських рекреаційних територій (на прикладі Українських Карпат), які базуються на наукових методах та прийомах їх еколого-містобудівного формування.

Достовірність основних положень підтверджується, по-перше, критичним аналізом теоретичних робіт за даною тематикою, вивченням проектного досвіду, участю автора у наукових конференціях, де його пропозиції пройшли апробацію і отримали позитивну оцінку. По-друге, використанням відповідних загальнонаукових методів дослідження (аналіз літературних джерел, статистичний та порівняльний аналізи існуючих рекреаційних утворень, картографічний аналіз містобудівної документації, натурні обстеження, експериментальне проектування) та конкретно-наукових спеціальних методів: експертної оцінки кількості та якості рекреаційних ресурсів регіону; графічного моделювання містобудівних та рекреаційних об'єктів; визначення потенціалу гірських територій; «імітаційного моделювання рекреаційних потоків» в гірських умовах тощо.

Наукова новизна результатів. Серед отриманих результатів слід виокремити наступне.

У роботі вперше:

- розроблено методику «імітаційного моделювання рекреаційних потоків» (розподіл за напрямками доступності, атрактивністю об'єктів); методику «оптимізації використання рекреаційних територій» (алгоритми збалансованого розвитку існуючих та інноваційного освоєння нових рекреаційних територій; концептуальну модель рекреаційного (курортного, туристичного) кластеру;

- відпрацьовані прийоми просторового розпланування гірських рекреаційних територій (еколого-містобудівного балансу; диференціації рекреаційних потоків; просторово-басейнового освоєння; формування ядерно-осьової структури) та архітектурно-планувальної організації локальних ділянок (каскадно-ярусного розміщення рекреаційних об'єктів, створення інноваційних об'єктів будівництва);

- запропоновано новий тип гірських рекреаційних утворень – багатопрофільний гірськолижний комплекс цілорічного функціонування з розвинутою зоною об'єктів обслуговування «Après-Ski» (організація дозвілля після катання);

Удосконалено:

- класифікацію гірських рекреаційних територій (відповідно до ресурсних, містобудівних та соціальних чинників) з введенням нових типологічних об'єктів (охоронні ландшафтні області, ландшафтно-естетичні коридори, гірськолижні ареали);

- методи розрахунку рекреаційних навантажень на гірські території (одномоментних, сумарних цілорічних та прогнозних);

- систему критеріїв оцінки рекреаційних ресурсів для гірських умов з введенням нових показників («якості рекреаційного об'єкту» та «якості рекреаційної території»).

Отримали подальший розвиток:

- методичні підходи до рекреаційного районування гірських територій (з урахуванням висотних, долинних, ресурсних, соціально-економічних, містотворюючих та інших характеристик);

- композиційні прийоми архітектурно-планувальної організації гірських рекреаційних територій та об'єктів (визначення «акцентів»; дотримання «контрасту», візуальної проекції архітектурних споруд на унікальні елементи ландшафту тощо).

Практичне значення дослідження. Отримані результати є важливими як для розвитку освітньої (можуть бути впроваджені до навчального процесу ВНЗ) та наукової галузі (можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях на прикладі інших регіонів), є незамінними як для реального проектування (для відпрацювання містобудівної проектної документації на державному, регіональному та локальному рівнях), так і для належного утримання та забезпечення якісного функціонування рекреаційних утворень з боку управлінських адміністративних організацій і установ.

Повнота викладу матеріалу в опублікованих працях за темою дослідження є достатньою, основний зміст роботи опублікований у 34 працях, у тому числі 23 – у фахових виданнях, серед яких: 3 – у колективних монографіях, 14 – у фахових виданнях України, 6 – у наукових виданнях інших держав, що включені до наукометричних баз (Польща, Угорщина); 5 статей, які додатково відображають наукові результати дисертації, та 6 тез доповідей. Їх зміст загалом відповідає заявленим завданням та об'єкту дослідження в цілому.

Дисертація включає необхідні структурні частини і складається із анотації та списку опублікованих праць за темою дисертації, глосарію, вступу, основної частини (п'ять розділів), висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі розкрита актуальність наукової задачі та її зв'язок з науковими програмами. Мета роботи загалом узгоджується з назвою дисертації, а завдання дослідження вказують на шляхи її досягнення. Предмет дослідження узгоджений з назвою теми та не виходить за рамки об'єкту дослідження. Наукова новизна результатів та практична значимість роботи загалом можна вважати розкритою.

У першому розділі (60 сторінок, з них 13 рисунків та 6 таблиць) «Теорія і практика розвитку гірських рекреаційних територій» здійснено аналіз, узагальнення та систематизацію наукових досліджень з визначення і провадження в практичну діяльність теоретичних і правових положень щодо розвитку гірських рекреаційних територій.

Другий розділ (47 сторінок, з них 4 таблиці та 7 рисунків) «Методологічні основи дослідження проблем розвитку гірських рекреаційних територій» присвячений викладенню загальної методики дослідження регіональних рекреаційних систем, методичним підходам до рекреаційного районування території; запропоновано методи розрахунку рекреаційних навантажень для визначення потенціалу гірських територій та методику імітаційного моделювання рекреаційних потоків.

У третьому розділі (51 сторінка, в т.ч. 16 рисунків та 7 таблиць) «Еколого-містобудівні передумови формування регіональних мереж гірських рекреаційних територій» представлено концептуальні положення щодо створення та формування екологічної мережі як основи охорони природи та розвитку рекреації; визначено особливості рекреаційного використання природно-заповідних територій та досліджено регіональну систему розселення як основу формування гірської рекреаційної мережі Українських Карпат.

У четвертому розділі (32 сторінки, в т.ч. 15 рисунків та 1 таблиця) «Концептуальні засади просторового розвитку гірських рекреаційних територій» здійснено систематизацію сукупностей гірських рекреаційних утворень та визначено їх класифікацію; розроблено планувальні моделі та прийоми просторового планування гірських рекреаційних територій. На основі аналізу понад 20 рекреаційних утворень Карпатського регіону обґрунтовано та запропоновано «класифікацію гірських рекреаційних територій».

У п'ятому розділі (49 сторінок, в т.ч. 18 рисунків та 6 таблиць) «Рекомендації щодо архітектурно-планувальної організації гірських рекреаційних територій» сформульовано основні положення з впровадження кластерного підходу при просторовому плануванні гірських рекреаційних територій; надано пропозиції щодо функціонально-планувальної організації гірськолижних комплексів; представлено результати експериментального проектування забудови гірських рекреаційних територій, які були розроблені автором у даному дослідженні.

Загалом, результати дослідження викладені на 411 сторінках, серед яких слід виділити такі: анотація та список опублікованих праць за темою дисертації – 25 стор., глосарій – 4 стор., 255 сторінок основного тексту, 69 рисунків та 24 таблиці; список використаних джерел 29 сторінок (337 найменувань) та 94 сторінки додатків. В роботі наявною є деяка нерівномірність інформаційного наповнення розділів загалом та ілюстративних матеріалів зокрема. Вирізняється 4 розділ, який за кількістю сторінок є меншим за інші, за кількістю ілюстрацій найменш насиченим є 2 розділ. Однак автору загалом вдалося продемонструвати вміння тримати лінію логічного мислення та в більшості випадків аргументовано викладати власні висновки.

До представленої роботи є наступні зауваження та запитання:

1. Щодо загального оформлення роботи: список використаних джерел має формуватися здобувачем за його вибором, опціонально - в кінці кожного розділу основної частини дисертації (Наказ МОН від 12.01.2017 № 40). Також нумерація сторінок має бути наскрізною, тому загальний обсяг складає 412 стор. (включаючи анотацію), а не 387 стор., як вказано у вступі до дисертації (стор.45). Автору слід звернути на це увагу.
2. У глосарії (стор.32, абз.2) дається визначення коефіцієнта якості рекреаційної території – як інтегрованого показника оцінки якості відпочинку у рекреаційному утворенні. Зважаючи на те, що рекреаційним утворенням (як прийнято у багатьох публікаціях, а також у визначенні іншого терміну - територіальна організація гірських рекреаційних утворень, стор.34) можуть бути, окрім територій чи зон, будівлі та комплекси – то коректним має бути назва даного терміну як «коефіцієнт якості рекреаційних утворень», тобто територій, зон, будівель і комплексів. Щодо визначення терміну «територіальна організація гірських рекреаційних утворень», стор.34 – то не має бути не просто їх наявність (утворень, як слідує із наведеного визначення), а в першу чергу їх взаємне розташування та розміщення відносно основних рекреаційних ресурсів, місць розселення, виробництва тощо.
3. Предметом даного дослідження (стор.39, абз. 9.) може бути «просторове планування гірських рекреаційних територій», а «містобудівні основи» їх просторового планування – це результат дослідження. Співзвучне твердження також можна знайти у тексті дослідження (стор. 106, ост.абзац), де виділена група методів «для вирішення проблем просторово-планувальної організації рекреаційних територій тобто предмета дослідження». Загалом, результат не може бути предметом дослідження.
4. Серед методів дослідження (стор.40, абз.2.3) окрема група з них (стор.40, абз.3) – співпадає по суті з новизною (стор.41, абз.2) і фактично належить до групи методів прогнозування (тобто формування) розвитку мережі гірських рекреаційних територій. Як відомо, методи дослідження і методи формування рекреаційних систем мають різне призначення.
5. У пунктах наукової новизни досить дискусійними виглядають перші два (стор.40). А саме, наукове обґрунтування стратегічного значення розвитку регіонального об'єкта планування мережі гірських рекреаційних територій (п.1 новизни), що не входить до завдань дослідження (стор.39) та є об'єктом дослідження в інших галузях знань, а також констатація факту «дослідженні еколого-містобудівні фактори впливу на просторове планування мережі гірських рекреаційних територій» (п.2 новизни). На наш погляд, вказані пункти потребують коригування.
6. Інформаційна схема для туристів, на думку автора, є функціонально-планувальною (рис.1.2) чи планувально-просторою (рис. 1.3) чи функціонально-планувальною (рис. 1.6) схемою того чи іншого рекреаційного об'єкту. Вказані назви є не коректними для схем, які повинні містити структурні елементи, притаманні саме такому різновиду містобудівної документації.
7. Інформація на багатьох рисунках не читається із-за замалого масштабу зображень і тексту (напр. рис. 1.10, 1.11, 1.12, 1.13 та інші), також значна кількість ілюстрацій містить текстову інформацію іноземною мовою, не перекладену українською. Інформація в табл. 1.6 представлена у вигляді рисунку, та відповідно, на наш погляд не носить ознак табличного оформлення відповідно до вимог МОН. Також окремі ілюстрації (напр. рис. 5.12, 5.15, 5.15, 5.18) не містять умовних позначок та роз'яснень щодо наведеної там інформації.
8. Щодо періодизації розвитку об'єктів рекреації Карпатського регіону (стор.100) – не вказано, як ці етапи мають реалізуватися – по чергово (один за одним), чи паралельно (що також може бути), а це має суттєве значення для розвитку рекреаційної системи.
9. Щодо висновків 1 розділу: вказується, що на основі досліджень встановлено міждисциплінарну сутність понять парадигми «курорт-рекреація-туризм» (стор.102, висновок 1). На наш погляд тут коректним має бути слово «в чергове підтверджено», а не «встановлено». Далі, у висновках (пункт 2, стор. 103), автор вказує, що сучасних містобудівних досліджень щодо рекреаційного розвитку регіонів на нинішній час практично немає. Тут також логічним буде коректне виділення часових параметрів «сучасного періоду», адже за останні 10 років було презентовано декілька робіт за вказаною тематикою, які виконувались (в т.ч. і на прикладі Карпатського регіону) на рівні кандидатської чи докторської дисертацій. Загалом пункти висновків (як і до інших розділів) є занадто розлогими, переповненими надлишковою інформацією, яка міститься у тексті розділу, не є лаконічними.
10. Серед методів дослідження, які описує автор (підрозділ 2.1) є ті, що не відносяться до дослідницьких методів, а належать до методів формування рекреаційних систем (наприклад, кластерний метод, стор.112-113).
11. Виникають ті чи інші питання до методики імітаційного моделювання (підрозділ 2.4). Наприклад, автор приймає за основу коефіцієнт K_j якості об'єкта, який визначається на основі співвідношення кількості позитивних відгуків про об'єкт до загальної їх кількості (стор.142), також дається приклад його розра-

- хунку (стор.143). На основі такого розрахунку прогнозується розподіл рекреаційного потоку по об'єктах відпочинку (стор. 144). Тобто, в основу кількісних розрахунків покладено по суті суб'єктивне відношення людини (чи групи людей) до комплексу рекреаційних послуг і ресурсів об'єкта відпочинку. В основу оптимізації якості рекреаційного об'єкта (формула 2.14, 2.15) покладено адитивний функціонал. Загалом повторюється вже відомий підхід: отримання «об'єктивного» результату на основі «суб'єктивних» даних, без одиниць виміру та співрозмірності.
12. В роботі вказано, що «на мезотериторіальному рівні (у проектах генеральних та детальних планів населених пунктів) територіальні структури досліджуються і конструюються більш детально, тому екологічні задачі включають в себе на цьому рівні формування регіонального екологічного каркасу...» (стор.166, ост.абз. – 167, абз.1). Тут слід ставити питання автору, як втиснути регіональний каркас в межі населеного пункту чи його частини? Також на стор.167, ост.абзац, вказано, автор запропонував власний варіант моделі екологічного каркасу з посиланням на рис.3.4. Однак такий каркас на вказаному рисунку має назву еколого-містобудівний каркас, хоча по суті (виходячи із наявних умовних позначок) – там представлений еколого-рекреаційний каркас (адже там відсутній повний набір елементів містобудівної системи). Це є вільним трактування назви територіального утворення з певною функцією.
 13. На рис.3.6 (стор.176) та 3.7 (рис.178) пропонується модель рекреаційного та відповідно туристичного територіально-просторових коридорів. Однак не зрозуміло, які геометричні параметри таких коридорів (хоча б довжина, ширина, що впливає на такі просторові параметри, тощо) та наявність відповідних структурних елементів (рекреаційних – в першому випадку та туристичних в іншому), це на основі наявних умовних позначок не презентовано.
 14. В роботі пропонується опорний каркас територіальної структури розселення (стор.193, ост.абзац, стор.194, абз.1). При цьому тип каркасу у тексті (лінійно-вузловий для Івано-Франківської, Закарпатської обл., моноцентрично-радіальний для Чернівецької обл.) не відповідає наведеному типу на рис.3.14 для вказаних областей (радіально-транспортний для Івано-Франківської обл., лінійний – для Закарпатської, радіально-транспортний для Чернівецької обл.). Таких розбіжностей не повинно бути.
 15. Автором вказано, що «гірсько-рекреаційний регіон – це сукупність ареалів ... ресурсів, ... систем розселення, ... мережі рекреаційних закладів, розрахованих для задоволення загальнодержавних, регіональних та місцевих потреб населення ...» (стор.209, пункт а). Чи доречною є побудова рекреаційних потреб у вигляді ієрархії, адже вони є подібні для людей місцевих та прибуваючих з інших регіонів. Можливо автор мав на увазі щось інше?
 16. На рис. 4.2 (стор.210) представлено просторове планування регіональної рекреаційної мережі Українських Карпат. Зважаючи на об'єкт дослідження, дана схема має бути основною, де втілюються результати досліджень, має бути наповнена всіма необхідними компонентами (пункти формування рекреаційних потоків: місцевих і тих потенційних, що розташовані за межами регіону, напрямки маятникових переміщень, рекреаційні території, які є складовими вузлів, зон, районів на різних рівнях ієрархії тощо). Зважаючи на це, представлену схему просторового планування, як результат досліджень і приклад для інших регіонів, можна вважати не завершеною.
 17. В роботі вказується, що «важливою категорією у метричних характеристиках є просторові показники, які впливають на просторові форми ...» (стор.212, абз.2). Однак, виходячи із заявлених далі показників (розподіл об'єктів по території, місце розташування центру, загальна форма, конфігурація тощо), виникає питання – чим даний підхід (просторове планування) відрізняється від раніш вже відомого (планувальної організації), адже простір характеризується тривимірністю, а тут лише ті показники, які характеризуються двовимірністю.
 18. Для розроблення принципів, на думку автора, науково-обґрунтованою основою є класифікація гірських рекреаційних територій, типологія гірських рекреаційних утворень, таксономізація гірських ієрархічних одиниць та систематизація планувальних прийомів (стор.212, абз.3). Також розподіляються принципи просторового розвитку гірської рекреації на регіональні чи районні (стор.213, ост.абз.). Далі розкривається сутність заявлених принципів (стор.214-221), де кожен з них передбачає виділення тих чи інших територіальних утворень, організацію керованості, проектну реалізацію нових архітектурних форм, об'єднує опорні населені пункти рекреаційні утворення мережами. Тут слід зазначити, що принципи не розробляються, а виявляються в результаті узагальнення закономірностей поведінки чи функціонування системи, а прийоми – розробляються для реалізації таких принципів. Також вже відомо, що для систем кожного ієрархічного рівня є свої одиниці виміру, визначаються свої критерії ефективності тощо, а от принципи, є спільними для різних рівнів рекреаційної системи. Заявлені принципи націлені на рішення тих чи інших задач з формування просторової структури рекреаційної системи регіону того чи іншого рівня ієрархії, а значить – по суті є прийомами, так як принципи не

впроваджують нові архітектурні форми у проектування, а є узагальненим відображенням поведінки чи функціонування системи.

19. Автор пропонує когнітивну модель (для вивчення процесів, оцінки чинників тощо), рис.4.9, 4.10. Незважаючи на однакову назву вказаних рисунків, інформаційне наповнення там є різним (в першому випадку – це мабуть функціонально-планувальна організація рекреаційної системи регіону, в другому – її статистичні показники і зв'язки між ними у вигляді матриці та графу). Слід чітко підкреслювати сутність інформаційного наповнення ілюстрації за допомогою її назви.
20. В табл.5.1 (надаються показники ступеня сприятливості умов для створення рекреаційних кластерів) є група чинників №1, які не враховуються при математичному моделюванні та група чинників №2, що контролюються на відповідність нормативам. Виникає питання – які чинники мають враховуватися при визначенні сприятливості умов для створення кластерів. Також виникають питання щодо бальної оцінки територій для створення рекреаційних кластерів (табл.5.2). Наприклад, чому планувальна структура лінійна оцінюється 1 балом, а розосереджена 3 балами, чи наявність сервісної інфраструктури: за повним переліком за ДБН – 5 балів, а відсутність сервісної інфраструктури – 1 бал. При цьому загальні світові тенденції вказують на розвиток рекреаційних утворень у двох протилежних напрямках – розвиток з максимальним забезпеченням комфортності та розвиток у спрощеній природній обстановці?

Висновок: В цілому, задля об'єктивності слід вказати, що до даної наукової студії виникає, окрім озвучених вище, і інші запитання, зауваження чи побажання. При цьому, зважаючи на наявну наукову новизну та її практичну значимість, на наш погляд, вона вносить істотний доробок до теорії архітектури та містобудування. Загалом дисертація за темою: «Містобудівні основи просторового планування гірських рекреаційних територій (на прикладі Українських Карпат)» є самостійною завершеною науковою роботою, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову задачу по відпрацюванню методологічних основ просторового планування та прогнозування розвитку мережі гірських рекреаційних територій на основі еколого-містобудівних засад, і яка в цілому відповідає вимогам МОН України, а її автор, Шульга Геннадій Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора архітектури за спеціальністю 18.00.04 – містобудування і ландшафтна архітектура.

Директор
ТОВ «Група компаній СП»,
доктор архітектури, професор

В.В.Шулик

Підпис В.В.Шулика підтверджую:

Геннадій Михайлович Шульга